

Kliešť obyčajný

Ja viem, teraz budete gúľať očami, vraviť fuj, možno si aj odplujete pod stôl. Pokojne môžete. Sú to hnusobstvá. Lenže aj tie niekto musí robiť.

Pre nás, kliešte, to platí rovnako ako pre ľudí.

Niektoré zbierajú chodníkové hovienka.

Niektoré zase chytajú túlavé psy.

Nie snáď, že by sa im chcelo. Jednoducho – musia – nič lepšie pre nich nezostalo.

A tak niekto musí robiť aj to, čo ja.

Sedím. Čakám. A mám smäd.

Za svoj život som sa napil už dvakrát.

Najprv, ako malá larva, som si chytil piskora. Krv mal horúcu, sladkú ako júlová noc. Druhýkrát mi prišiel do cesty srnček.

Chalanom tam od nás by to aj stačilo.

Jedného som stretol celkom nedávno, preto to viem: cucnú si dvakrát a majú dosť. Ale ja sa musím napiť ešte raz. A tak sedím. Čakám. Už pár mesiacov. Mám čas.

Na liste kostravy ma nikto nevidí. Vyzerám ako odlúpnutá bodka tmy, akých je tu na kraji lesa neúrekom. Ľudia si myslia, že na nich skáčeme zo stromov ... Cha! A tí ostatní si nemyslia nič.

Nikto o mne nevie, ale ja viem o všetkých. Z dialky cítim ich dych, a tak sa môžem pripraviť.

Už sa blížia. Sú traja, dvaja dvojnohí a jeden štvornohý. Dve nohy – nechápem,

ako si s tým môžu vystačiť. Ale čo už. Po svete behá rôzna hávaď.

Trs, na ktorom sedím, sa rozkolísal a nič. Ten prvý mal nohavice až po päty.

Po tých by som sklzol ako po zjazdovke.

Už ide ďalší ... a zase nič. Páchol, až mi zabrneli klepietka. Vraj sa tomu vraví repelent. Brá!

Teraz, alebo nikdy!

O môj list sa obtrela dlhá srst'. Pustiť sa, pevne sa zachytiť v podsade. Uf, to bolo o chl! A teraz, zapichnúť sa do kože. Neboj, neboli to. Viem, ako na to. Pekne pomaly, zubatou slamkou, ktorá sa nedá vytiahnuť, sa zavrútam, kam potrebujem. Bohvieprečo s nami ľudia tak krútia: žiadny závit predsa nemáme! A potom piť. Piííť. Ten horúci červený elixír, ktorému hovoria krv.

Našťastie to boli skauti. Spali na rúbanisku v bukovom lese päť nocí a toho svojho Duncča vôbec nepozerali.

Napil som sa doplna, pustil sa a kúsok za ich stanom som do zeme schoval tritisíc dvesto osem krásnych vajíčok.

Zvládol som to. Keby nie, hrozilo by kliešťom vyhynutie po štitku aj po hryzadlách.

Ale ten deň je ešte ďaleko. Ešte veľmi ďaleko.

Už zase nasávaš?

DOBRA OTAZKA

Čo robiť, aby si nás kliešte nevšímali?

Vziať si dlhé nohavice, najlepšie z hladkého materiálu. Obuť si celé topánky, žiadne sandále ani žabky. Spodok nohavíc, ponožky aj topánky nastriekať repelentom, teda látkou, ktorá kliešťom smrdí.

A doma po návrate skontrolovať, či predsa len niekde nie je zahryznutý malý kliešť.

DOBRA OTAZKA

Ako nás kliešte cítia?

Nohami. Na predných nožičkách majú zvláštny senzor, ktorému sa hovorí Hallerov orgán. Tým vníma pachy, teplo a vlhkosť. Ale hlavne ním zachytia oxid uhličitý, ktorý vydychujeme. Nielen my, ale aj všetky zvieratá. Dýchať musíme, takže kliešte o nás vedia, aj keď sa schováme do pršíplášťa a našľapujeme ticho ako hmla.

Komár piskľavý

Komár je jednoducho komár. Čo viac by sa o ňom malo povedať?

Tak teda rýchlo – nech to máme za sebou.

Komárí samček je najnežnejší tvor na svete. Nohy má zo slnečných lúčov, krídla z čipky. Skoro. A len čo sa vyliahne, letí k najbližšiemu kvetu.

Komária samička je krvilačná bestia. Každých päť dní sa musí zapichnúť do niečej kože a lognúť si krvi.

Samček má krátky sosáček. Ved' ním ani nikoho nebodá. Nemusíte sa po ňom oháňať, lebo celý život saje len sladký nektár.

Kto však začuje bzučať samičku, začne sa škrabať. Akoby nie – ved' má v slinách látku, ktorá bráni zrážaniu krvi a príšerne svrbí!

Keby bol nablízku samček, nevšimnete si ho, lebo píska vyššie a tichšie než samička.

Keď nastane čas párenia, zlietavajú sa komáre aj komárice v početných rojoch.

Samček má na dlhých tykadlách jemné vejáriky. Tými zachytáva volanie samičky.

Ale samička sa najprv potrebuje napiť.

Krvi – čoho iného!

Len čo sa tí dvaja spária, samček si ešte zaletí na nejaký kvet chvíľku si posediť. Jeho život už bude krátky.

DOBRA OTAZKA

Ako nás komáre nájdú?

Hovorí sa, že komáre lietajú za svetlom. Žiarovka lampičky ich priláka do nášho okna a tam si už nájdú to, na čo majú najväčšiu chuť. Tak prečo potom, keď v izbe zhasneme, nevyletia komáre von, na ulicu, kde svietia lampy? Pretože komáre v tej chvíli viac ako svetlo láka oxid uhličitý, ktorý vydychujeme. Ten je neklamným znakom, že niekde blízko čaká pralinka plná čerstvej, sladkej krvi ...

DOBRA OTAZKA

Čo robí pavúk so starou pavučinou?

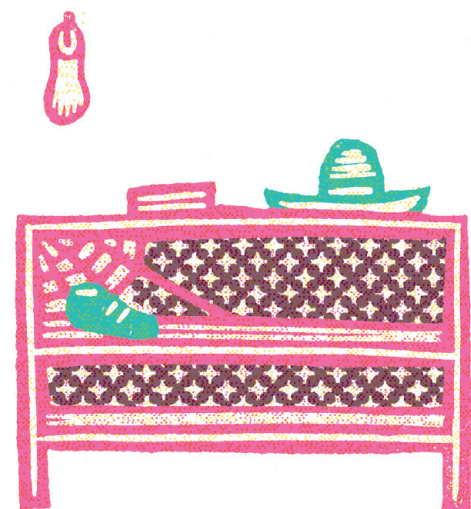
Kým sa to dá, snaží sa ju opravovať, pretože tvorba vlákna aj splietanie siete ho stojí veľa energie. A keď už musí začať priasť odznova, starú potrhanú pavučinu zje. Slúži mu ako zdroj bielkovín na prípravu nových vlákien.

DOBRA OTAZKA

Prečo nám smrdia nohy?

Vám nie, samozrejme, ale, viete, nájdú sa aj takí... Na chodidlách máme viac potných žliaz než kdekoľvek inde na tele. Za deň dokážu „vyžmýkať“ až pollitra potu. Ten – ak rýchlo nevyschne – je vynikajúcou výživou pre baktérie. A práve odpadové plyny, ktoré pri práci baktérií vznikajú, nás občas nútia zapchať si nos.

V našom pote žijú napríklad propiónové baktérie. Ich príbuzných si rozmaznávajú syrári: vyfukujú totiž bublinky do zrejúceho ementálu, a tak v ňom vyrábajú dierky.

Kosec

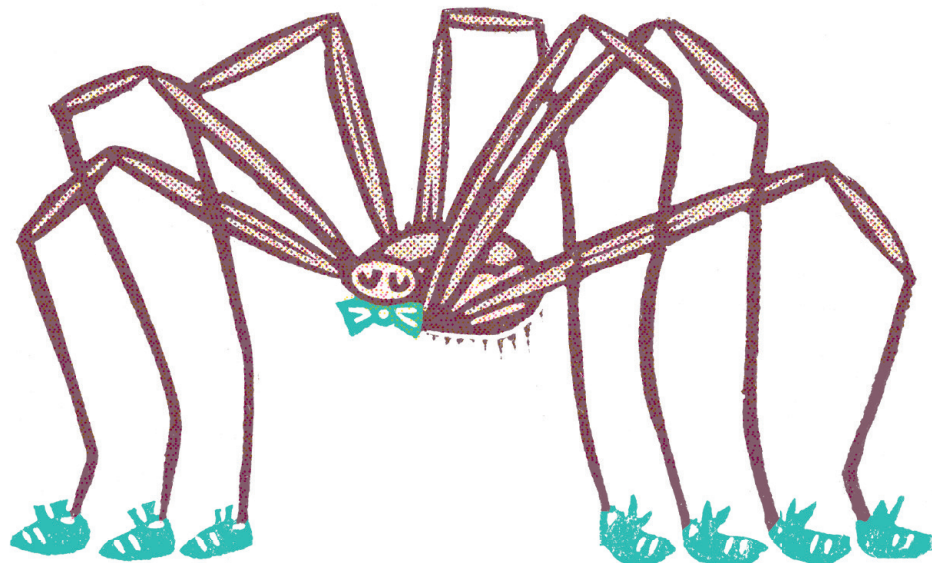
Pavúky a ich príbuzní majú osem nôh.

Tak to skrátka je.

Takže keď stretnete pavúka, ktorý si musí vystačiť iba so siedmimi, znamená to, že neviete počítať? Alebo že si vymýšľam? Ale nie, len ste narazili na chlapíka, ktorý v dôležitej chvíli nestratil hlavu.

Napríklad taký kosec domový. Hnedastá kvapka na tenučkých nohách schúlená v rohu chodby alebo kôlne... postrach gazdiniek a metiel. Určite ste ho už videli. (Prosím o odpustenie, milí arachnológovia – teda vedci na pavúkov: ja viem, že kosec nie je tak úplne pavúk. Ale patrí do rodiny pavúkovcov a zvyky má podobné, aj keď netká pavučiny.)

Tak teda kosec.

Tento osemnožec, sám zdatný lovec, býva niekedy lovený. Keď sa naň vrhne myš, dá sa na útek. A keď už mu dýcha na päty, hodí jej kosec pod nohy... čo iného než – nohu. Vlastnú nohu.

Tá, len čo sa pustí, začne sa hádzať a sekať, akoby boxovala do vzduchu.

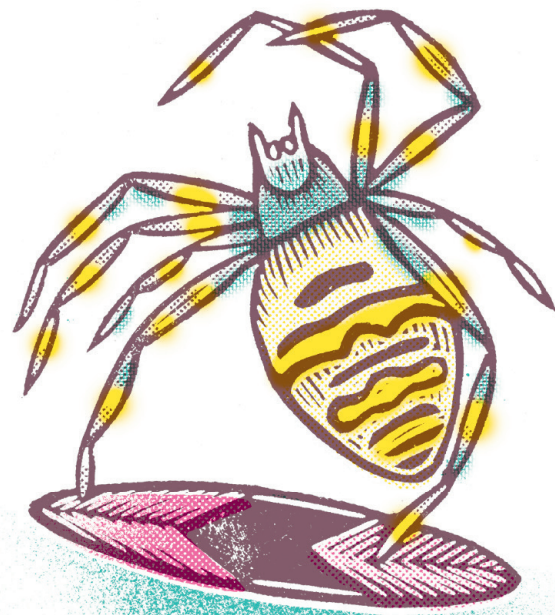
Možno sa s ňou prenasledovateľ uspokojí.

Možno odláka jeho pozornosť.

Kosec zatiaľ zmizne v bezpečnom kúte, za hradbou z prachu a tmy.

Keď sa spamätá, zistí, že mu zostáva ešte sedem nôh. A že mal šťastie.

Sedmička je vraj šťastné číslo. Že by tú poveru vymysleli kosce?

Križiak pásavý

„Bacha, sršeň!“ Skríkol na mňa strýko, keď sme ho videli po prvý raz. Medzi stebkami reznáčky a lipnice sa zablyslo, ako keby tam sedela iskra so šiestimi opaskami.

„A odkedy majú sršne osem nôh?“ neodsekol dobre vychovaný synovec.

„A odkedy pavučinu?“

To žltó-čierne torpédo bol totiž pavúk. Križiak pásavý.

Strýko Jozef ho nemohol poznať.

V čase, keď na lúkach hľadal biele šampiňóny a potom sa medzi jelšami tajne učil fajčiť, tieto pavúky žili len v krajinách teplejších, než je tá naša.

Až v roku 1991 jeden malý križiak napol útržok strieborného vlákna, chytil doň vietor (presne tak sa totiž najlepšie opúšťa rodná pavučina) a vzniesol sa bohviekam. Teplý vánok vtedy dýchol na sever.

Pristál v krajine, kde už predtým noha niektorého z jeho príbuzných vkročila. No neprežil tam žiaden strýko ani pradedo. Bola im zima.

Lenže medzitým sa niečo zmenilo. Svet sa ohrial. Hovorí sa tomu globálne otepľovanie. Tí, ktorí tvrdia, že nie je, by mali občas nakuknúť medzi vlákna pavučín.

Tak si križiaky pásavé niekde medzi Rozsutcom a Minčolom motajú pavučiny a jedia kobylky. Sú tu, skrátka, doma.

Možno prileteli, aby nám pripomenuli, že to, na čo sme oddávna zvyknutí, sa jedného dňa pokojne môže zmeniť.

Raz sa možno zas ochladí. Križiaky nahodia do veterného mora hebké lano a dajú sa odviať do vyhriatej krajiny svojich predkov. Nám zostanú staré dobré drzé sršne. A k tomu odkaz napísaný opustenou pavučinou: Čo sa raz zmenilo, môže sa zas odzmeniť. Ale aj nemusí.

VERÍTE TOMU?

Pavúk ako chameleón

Nie každý pavúk pletie siete. Niektoré to nepotrebujú: napríklad kvetárik dvojtvarý. Samička, ktorá má telo dlhé asi centimeter, žije na kvetoch a dokáže sa sfarbiť presne ako margaréta, jastrabník alebo nevädza, kvety, ktoré sú jej domovom. Nie hned, trvá jej to pár dní, no potom je krásne žltá, biela, zelená alebo dokonca pruhovaná. Stačí len sedieť medzi tyčinkami kvetu a číhať na pestrícu, včelu alebo motýľa, ktoré priletia po nektár. A v pravú chvíľu chňapnúť. Tohto krásneho pavúka ste asi už veľakrát videli – len ste si ho nevšimli. Rovnako ako tie chytené chúdátá.

Krtko

Podivný strach z hlíny majú ľudia. Že ju na nich sypú na kopu. Že už slnko nikdy neuvidia ... Ja sa bojím, že ma vykopú!

VERÍTE TOMU?

Škorčie ťahy

Keď baza zostane na konároch dlho, plná sladkej šťavy a tepla nacytaného zo slnka, začne kvasiť. Premení sa na čierne súdky bazového vína. Škorce o tom vedia: posadajú si na kríky a zobú, čo sa im do brušiek vojde. Za chvíľu už kričia, že o nich vedia všetci na poli aj v lese. Okridlení opilci. Čaká ich dlhá cesta cez hory a more, do krajiny, kde sa nevyľahli. Bohvie, či sa tu ešte niekedy zídu, vyhriate a rozkrákané. Tak sa na ne nehnevajte.

Kvasinky

Kto neje huby, nech zdvihne ruku. Veru, nie je vás málo. Ale ste si tým, vy nehubožrúti, istí?

Každý pekár, a tiež každá babička i mamka, ich používa. Babičky im hovoria droždie, mamičky kvasnice.

Tá hnedá kocka pôsobí tak trochu ako živá voda: stačí ju pridať do cesta a cesto začne kysnúť, bublať, a keď ho nestrážite, nakoniec vám utečie.

Tak to má byť: droždie je živé. Je plné kvasiniek: drobných stvorení, ktoré vedci zaraďujú, áno, medzi huby.

Kvasinky sa živia cukrami. Stačí vziať trochu sladkého repného odpadu – hovorí sa mu melasa – pridať pár kvasiniek, urobiť im teplúčku a počkať: kvasinky sa rozmnožia ako myši na pôde zasypanej obilím.

Keď ich schladíte, zaspia, ale nezahynú. V chladničke tak môžu čakať týždne, kým sa prebudia do sladkého života v ceste na buchty alebo na chlieb. Tam sa dajú do práce, alebo skôr do jedla: pchajú sa cukrami (ktoré sa nám môžu zdať bez chuti) až do prasknutia, množia sa ako králiky a vyfukujú oxid uhličitý. Práve tie drobné bublinky tak krásne nadýchajú cesto.

A my ani nevieme, že s makom alebo lekvárom pohryzieme aj maličké huby. Dokonca aj tí, ktorí tvrdia, že by huby nezjedli ani za vagón čokolády.

VERÍTE TOMU?

Ani ryba, ani rak, ani vlkodlak
Slizovky sú tak trochu rastliny, trochu huby, trochu živočíchy. Ale v skutočnosti ani jedno z toho.

Podobne ako rastliny vedia vytvárať celulózu – základnú zložku dreva.

Väčšinu času sú jednobunkové a podobajú sa hubám.

Ich bunky sa vedia zoskupiť a pohybovať, dokonca nájst najlepšiu cestu za potravou... ako živočíchy.

Vyzerajú tak, ako sa volajú.

Obyvatelia jedného amerického mesta nedávno spustili poplach: na domoch a stodolách sa im cez noc usídlili traslavé chumáče a pomaly putovali po stenách. Votrelci z vesmíru: čo iného si tí vydesení chudáci mali myslieť?

Zožali posmech, ale neprávom. Mnohí vedci sa domnievajú, že slizovky naozaj prileteli na svet s nejakým úlomkom kozmického telesa.

Niekoľko môže namietat, že do tejto knižky taká podivnosť nepatrí. Má pravdu. Problém je, že nepatrí nikam.

Lienka východná

DOBRÁ OTÁZKA

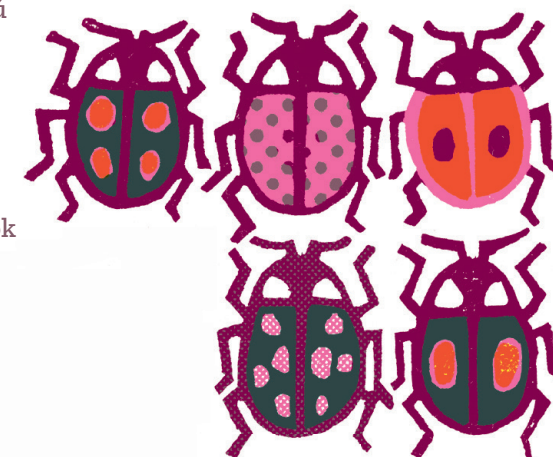
Pribúdajú lienkam každý rok bodky na krovkách?

Nie. Niekedy sa to deťom hovorí, ale je to len výmysel. Dospelé lienky majú v deň, keď sa vyklújú z kukly, presne toľko bodiek, koľko majú mať. A tie už im zostanú na celý život. Kde sa teda berú všetky tie lienky, ktoré akoby nevedeli napočítať do siedmich? Sú to príbuzní. Napríklad lienka dvojbodková, lienka lucernová, lienka tekvicová... Alebo lienka dvadsaťdvabodkovaná – tá je však žltá s čiernymi škvrnami. Zdá sa, že ten, kto sa zaujíma o chrobáky, by mal byť aj dobrý a rýchly počtár.

DOBRÁ OTÁZKA

Rastú dospelé chrobáky?

Nie. Chrobáky sa zložito vyvíjajú: z vajíčka sa vyľahne larva, z nej sa stane kukla a až potom príde na svet dospelý chrobák. Ten už je však „hotový“ – nevyvíja sa a nerastie. V celom chrobačom živote vlastne rastie len larva.

Začalo sa to dobrým úmyslom. Potom sa – ako to býva – niečo zvrátilo. Aký bude koniec, zatiaľ nikto nevie.

Tak sa vráťme na začiatok.

Bol to nápad ako pralinka: miesto jedov nasadiť do boja hryzadlá.

Vošky, méry a ďalší šesťnohí nenásytníci sajú šťavu z paradajok, papriek aj z kvetín – a záhradníkom tým pijú krv. Celé roky na nich platili len jedovaté postreky. Až niekto prišiel na lepší spôsob: pozvať si na pomoc dravca, ktorý škodcov zožerie. Zadarma, s radosťou a bez fľaštičiek s lebkou.

Keď dravca, tak toho najhladnejšieho: lienku východnú.

Keby ste ju hľadali v atlase, nalistujte si ju po latinsky: *Harmonia axyridis*. Na pohľad sa podobá našej lienke sedembodkovej – ale zje toho omnoho viac a tiež sa rýchlejšie množí. Voškožravý kombajn.

Záhradníci z Holandska, ktorí ju poslali do svojich skleníkov, sa pod slamákmi usmievali: lienka východná sa pustila do nevítaných nájomníkov s chuťou dravca. Vošky mizli, uhorky tučneli a červené krovky sa spokojne leskli.

Až raz vošky došli.

A tak lienka zamávala krídlami a vyletela zo skleníka von do sveta.

Čo na tom, povieť si. Lienky tu s nami sú odjakživa.

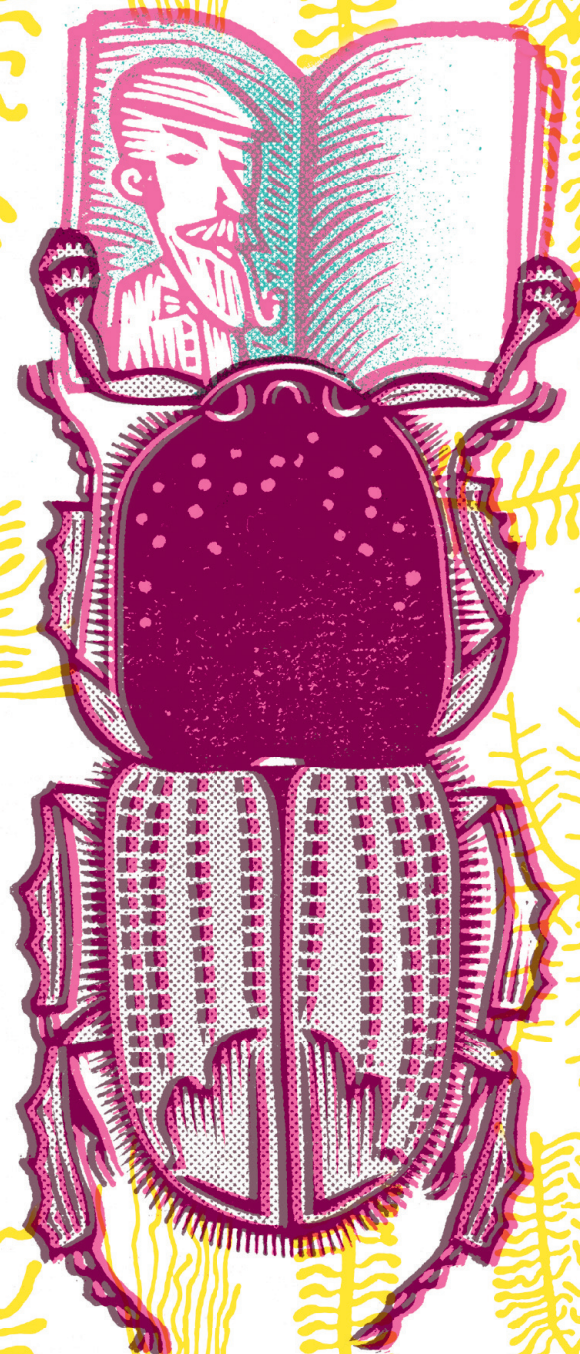

DOBRA OTAZKA

Prečo stromom vadí prehryzené lyko?
Pretože v lyku je „potrubie“, ktoré rozvádza po celom strome dôležité látky. Na jar ním prúdia z koreňov do koruny zásoby, v lete potom živiny vyrobené v listoch alebo v ihličí krmia celý strom. Lyko je tenúčka vrstva tesne pod kôrou: je ľahké ju celú prehryzt' a zjesť. Keď sa toto vedenie preruší, strom hladuje – a časom uschne.

DOBRA OTAZKA

Ako vyzerá hmyzia krv?
Hmyz, rovnako ako slimáky alebo raky, nemá uzavreté riečisko ciev, žil a tenkých vlásočníc ako my. Ich telesná tekutina síce preteká cievami, no tie sú otvorené, a tak sa ich krv prelieva medzi orgánmi. Podobá sa ľudskej krvi zmiešanej s miazgou – a preto sa jej hovorí krvomiazga. Má aj podobnú funkciu: rozvádza po tele živiny a hormóny, odplavuje odpadové látky a zachytáva zárodky chorôb. A akú má farbu? Modrastú, pretože miesto červeného farbiva obsahuje modré.

Lykožrút smrekový

Podkôrníkov je veľa – a už podľa mena spoznáte, kto sa ich najviac bojí.

Podkôrník slivkový.
Lykožrút smrekovcový.
Podkôrník dubový.

Najväčším postrachom je však lykožrút smrekový – z toho majú strach nielen smrek, ale aj lesníci.

Po latinsky sa volá *Ips typographus*. Podľa toho dostal aj prezývku: typograf. Typografi sú ľudia, ktorí majú na starosti úpravu písmen v knižkách – a chodbičky lariet lykožrúta pripomínajú riadky vysádzané tajným písmom.

Dneš už o lykožrútovi vieme skoro všetko. Vieme dokonca, aj čo nám píše. Ale pekne poporiadku.

Chrobák s hnedými krovkami a dlátom na zadočku tu s nami žije milióny rokov. Dlho sa zdalo, že dokážeme existovať jeden vedľa druhého – čo patrí chrobákovi, necháme chrobákovi, a to ľudské ostane ľuďom. Lenže potom sme sa naučili lesničiť.

Keď niekedy pôjdete na huby, rozhlíadnite sa. Uvidíte smrek, za smrekom smrek a za tým smrekom smrekasmrekasmrek. Smrekové polia, dlhšie, než dokážete nohami za deň zmerať.

Tam, kde sa o les stará príroda, to vyzerá inak: koruny mohutných bukov štekliarabiny a javory, medzi nimi vystikajú vrcholce smrekovce, jedle aj smrek.

Vietor taký les len tak nepováľa. Tak nanajvýš niekde skosí slabý strom.

Podkôrníky si tam pastvu musia hľadať. Ak ju aj nájdu, nemajú vyhraté: zdravý strom sa bráni. Ako? Zalepi chrobáka v chodbičke smolou a ... smola.

V smrekovom poli to chodí inak.

Keď sa do zelených korún oprie víchrica, kmene padajú ako kolky.

Polom, ktorý tak vznikne, ešte pred chlapmi s pilami nájdu lykožrúty.

Rozmnožia sa na nespočetnú armádu, a keď vyletia, čaká na nich hodovná sieň prestretá od zeme až k nebu.

Tak sa zahryznú.

Stromy, ktoré by sa niekoľkým párom hryzadiel dokázali ubrániť, na takúto presilu nestačia. A lykožrúty sa činia.

Samček sa prevrta kôrou. V lyku vyhryzie svadobné komôrky a pošle do sveta voňavý listoček.

Za vôňou sa do komôrky zletia samičky: niekedy jedna, inokedy dve aj tri. Hryzu ďalej a do chodbičiek, ktoré hľbia, ukladajú vajčka.

Z vajčiek sa vyľahnu larvy. Každá z nich si hľodá vlastné chodbičky a čo vydoluje, zje.

Les, kde sa toto všetko deje, ticho usychá.

Keď tam pridete, nájdete smutné kmene bez kôry a na nich podivné obrazce: opustené chodbičky podkôrníkov.

Tajným chrobačím písmom je tam napísané:

ĎAKUJEM!
VÁŠ LYKOŽRÚT.

**Je to zvláštny dom
V oblúkovom slohu.
Čo nájdete v ňom?
Iba jednu nohu.**

VERITE TOMU?

Postrach námorných kapitánov
Vrtáčka lodná je zvláštny morský lastúrník, s dlhou tvrdou ulitou, ktorá má na konci dve ešte tvrdšie „vrtacie“ doštičky. Tento dvadsaťcentimetrový vrták sa najradšej zahryzáva do dreva: do prístavných mól, do trámov a hlavne do lodí. Vrtá, naje sa pilín, ktoré narobil, a zase vrtá, aby nemal hlad... až kým sa neprevrta. Ešteže sa lode dnes už nestavajú z dreva, ale zo železa – napríklad ako Titanic!